

DR. SZIGETI MAGDOLNA

Két német állam kialakulása a második világháború után

1. Egységes Németország helyett két Németország

Az amerikaiak elképzelése, mely szerint Németországot egyszerű agrár állammá kell alakítani¹, kezdettől fogva utópisztikusnak tűnt. Közös javaslat kidolgozására csak a Potsdami Konferencián /1945. július 17.–augusztus 2./ került sor. Vezérelvként fogalmazódott meg Németország gazdasági egységének megtartása, a nemzetiszocializmus és militarizmus kiirtása, valamint a demokratikus rend helyreállítása érdekében a demokratikus pártok és szakszervezetek engedélyezése. Sok kérdés a Szovjetunió és a nyugati hatalmak eltérő demokrácia-értelmezése következtében függőben maradt. A kompromisszumok elmaradása miatt csupán a megszüntető törekvések realizálódhattak, az építők nem. A náciellenes program végrehajtása az egyes zónák hatalmi kompetenciáiba tartozott, eredményességének megítélése eltérően alakult, Mitteis és Lieberich álláspontja szerint² összességében nem volt meggyőző.

A gazdasági egység megtartása a keleti és nyugati modell különbözősége miatt hiúsult meg. A nyugati megszálló hatalmak a magángazdaságra épülő szociális és gazdasági rendszert támogatták, míg a szovjet elképzelés gyors átalakítás után³ „marxista-leninista” államot akart kiépíteni, az állami tervgazdálkodás alapján. Az 1948 júniusában bevezetett pénzügyi reform, a kelet-német márka megteremtése megpecsételte az ország gazdasági szétszakadását.

A feszültségek 1947-ben és 1948-ban vezettek először a Szovjetunió, és a nyugati államok között nyílt konfrontációhoz. Az USA a kommunizmus hódító törekvésével politikai és gazdasági támogatását kínálta fel a Keletről fenyegetett államok számára.⁴ A Szovjetunió 1948. március 20-án elhagyta az Ellenőrző Tanácsot, és közel 1 év alatt /1948 júniusától 1949 májusáig/ kiépítette Berlin körül a blokádot, az 1948. június 20-i pénzügyi reformtól kezdve pedig teljesen saját utat járt.

A zóna-partikularizmus legyőzése nemzetközi feszültségek közepette zajlott. Az amerikaiak indították el a folyamatot azzal, hogy az adminisztráció és parlamentarizmus szintjén a tartományi határokon átnyúló német szervezet hoztak létre.⁵ A britek 1947. február 15-én megalkották a „Zóna-tanácsot” és ugyanezen év júniusában a Tartományi Parlamentek Küldöttgyűlését. A zónák szövetkezése 1947. január 9-én az amerikai-brit „Kettős zónaegyezmény” megkötésével kezdődött, melynek eredményeképp 1947. május 29-én egységes gazdasági terület hoztak létre, megalakultak az amerikai és brit zónákat igazgató közös szervek, a tartományi parlamentek küldöttjeiből álló Gazdasági Tanács, valamint a tartományi kormányok föderatív szerveként a Végrehajtó Tanács. Ez utóbbi helyére lépett 1948. február 9-én a Tartományi Tanács, amellyel a tartományi kormányok képviselőiből álló második törvényhozó testület jött létre. Franciaország az 1947. év végén, bár habozva, de csatlakozott az egységesítő tervekhez, azonban a Szovjetunióval már nem lehetett ilyen irányú egyezményt kötni, miután 1948. március 20-án elhagyta az Ellenőrző Tanácsot.

Ezzel párhuzamosan a nyugat-német tartományi kormányok egyeztető tárgyalásokat folytattak a szovjet megszállási övezetben lévő német tartományokkal a német egység érdekében, de már az első kísérlet sikertelenséghez vezetett.⁶

Németország egységes arculata a megszálló hatalmak kezdeményezésére kezdett kialakulni, a megszállók fennhatósága alatt a németek saját akarata csak lassan tudott érvényre jutni. Mindkettőnél hiányzott egy tiszta, jövőt építő koncepció. Az amerikaiak és britek azon fáradoztak, hogy saját demokrácia-értelmezésüket átültessék Németországba, a franciák legfontosabb kérdésnek a Rajna menti terület feletti uralmat tartották, a szovjetek számára pedig a kommunizmus terjesztése volt a fő cél⁷, amelynek érdekében nagyon jól kamatoztatták a helyismerettel rendelkező német emigránsaikat. Ilyen körülmények között kevéssé tudtak gyökeret verni a jövőbe mutató, progresszív német törekvések.

A nemzetközi helyzet sem kedvezett az egységes Németországról szóló elképzelésnek. Ugyan a Potsdami Konferencia elvetette Németország feldarabolásának gondolatát, de az egység egyben azt is jelentette volna, hogy a nyugati hatalmaknak az egységesítés után vissza kell vonulni Közép-Európából, ez pedig csak kompromisszumok árán jöhetett volna létre, kompromisszumra pedig egyik fél sem hajlott.

Az államalakítás Németország kettészakadásának tudomásulvételével indult, a nyugati katonai kormányok kezdeményezésére. 1948. április 1-re Frankfurtba miniszterelnöki konferenciát hívtak össze, amely feladatának eleget téve alkotmányozó gyűlést hívott össze. Németország nyugati felét részállamnak tekintették, az állapotot pedig átmenetinek. Ezt kívánta demonstrálni az is, hogy az alkotmányozó gyűlés „Parlamenti Tanács” elnevezést kapta, a kidolgozott alkotmány pedig Alaptörvény néven emelkedett törvényerőre.

A nyugat-német állam létrejötte után nem volt kétséges a kelet-német állam megalakítása.

2. A Németországi Szövetségi Köztársaság megalakulása

Az 1947. november 25.– december 15-ig tartott Londoni Konferencián Franciaország, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió Németország jövőbeli sorsáról tanácskozott. Nem jutottak megegyezésre. Az Ellenőrző Tanács befejezte működését. Ezt követte Londonban egy újabb konferencia /1948. február 23. – március 6. I. ülészak, 1948. április 20. – június 2. II. ülészak/, Franciaország, Nagy-Britannia, az Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Luxemburg és Hollandia részvételével. Ezen a konferencián, 1948. március 6-án megszületett a döntés a nyugat-német állam megalapításáról, a II. ülészakon pedig megfogalmazódott, lehetővé kell tenni a népet nép számára, hogy szabad és demokratikus önrendelkezés alapján egységét helyreállítsa, és fokozatosan átvegye a kormányzás teljes felelősségét. A katonai kormányzók hatalmazták fel a nyugat-német miniszterelnököket az alkotmányozó gyűlések összehívására. Biztonsági okokból javasolják a Ruhr-vidék ellenőrzését, és a katonai biztonsági hatóságok felállítását. A Frankfurtban üléselő 11 nyugati német állam miniszterelnökeit felszólította a konferencia, hogy 1948. szeptember 1-ig alkotmányozó gyűlést hívjanak össze, melynek feladata egy föderális alapokon álló, demokratikus és személyiségi jogokat garantáló alkotmány kidolgozása a nyugati német államok összessége számára. A nyugati megszállási övezethez tartozó államok miniszterelnökeinek átadták⁸ a három részből álló „Frankfurti Dokumentumokat”.

Az I. Dokumentum feljogosította a miniszterelnököket, hogy nemzetgyűlést hívjanak össze demokratikus, szabadságot garantáló, szövetségi alkotmány kidolgozására.

A II. Dokumentum megbízta a miniszterelnököket azzal, vizsgálják meg, milyen változtatási javaslatok léteznek a belső német határok vonatkozásában. A III. Dokumentum egy később kiadandó megszállási statutum számára tartalmazott vezérfonalakat a jövőbeni nyugat-német kormányzat és a megszálló hatalmak közötti kapcsolattartásról.

A miniszterelnöki konferencia az I. Dokumentum alapján felállított egy szakértői bizottságot, az előkészítő alkotmányozó konventet, tagjai a tartományi kormányok által összehívott szakértők voltak, akik 1948. augusztus 10-23. között egy Herrenchimsee melletti kastélyban⁹ megalkották a föderális alapon felépülő német szövetségi állam alkotmánytervezetét. Az alkotmánytervezet alapján, szeptember 1-én a Parlamenti Tanács¹⁰, Nyugat-Berlin 5 tanácsadó képviselőjével együtt Bonnban megkezdte a szövetséges hatalmak által is hően áhított alaptörvény kidolgozását. A szövetségesek a tanácskozásaikba ajánlásokkal avatkoztak be, melyek mindenekelőtt arra irányultak, hogy a jövőbeni szövetségi állam föderális struktúráját erősítsék, illetve, hogy Berlin különleges státuszára figyelemmel legyenek. A Parlamenti Tanács csupán „alaptörvényt” akart kidolgozni, mivel a tervezett művet ideiglenesnek tekintette, és az alkotmány megalkotását arra az időre szánta, amikor Németország újra egységes lesz.

A Parlamenti Tanács a Németországi Szövetségi Köztársaság alaptörvényének harmadik olvasatát 1949. május 8-án fogadta el, 53 szavazattal 12 ellenében¹¹. Négy nappal később közzétették a nyugati megszálló hatalmak engedélyét.

Az alaptörvény tervezetének többszöri átdolgozására azért került sor, mert az 1948. november 22-i és 1949. március 2-i Memorandumokban a szövetségesek erősen kritizálták a tervezetet, részben azért, mert – véleményük szerint – túlságosan széleskörűek a leendő német szövetség kompetenciái, ezzel összefüggésben a rendelkezésre álló anyagi eszközök is meghaladják a szükségeset. A törvényhozással kapcsolatosan pedig az volt a megszálló hatalmak meglátása, hogy a szövetség csak akkor élhessen a törvényhozás jogával, ha a tartományok nem képesek hatékony szabályozásra, illetve ha egy tartomány által létrehozott törvény a többi érdekeit sérti.¹²

A szövetségesek katonai kormányzatára végül a nagyhatalmak külügyminisztereinek 1949. április 5-i konferenciája gyakorolt jótékony hatást, ugyanis három nappal később a külügyminiszterek levélben értesítették a Parlamenti Tanácsot arról, hogy elfogadják a katonai kormányzathoz eljuttatott pénzügyi szabályozást, amely a szövetség számára anyagi függetlenséget és arányos pénzügyi erőt biztosít. Mivel a katonai kormányzat jelentős késéssel, április 22-én hozta nyilvánosságra a levél tartalmát, az utókor csak sejtetheti, hogy a katonai kormányzat meggyőzése nem volt egyszerű feladat.¹³

Az alaptörvény elfogadásához a szövetségesek katonai kormányzatának engedélyén túl – az I. Frankfurti Dokumentum értelmében – az érintett tartományok 2/3-nak népszavazással történő jóváhagyása szükséges. Német javaslat alapján ez úgy módosult, hogy népképviseltek fogadják el a tervezetet¹⁴. A Parlamenti Tanács május 23-án kihirdette az „Alaptörvényt”. Csupán a bajor tartományi parlament kötötte előfeltételhez – alkotmányához hűen¹⁵ – az Alaptörvény elfogadását, kijelentette, ha az Alaptörvény hatályba lép, Bajorország csatlakozik a szövetséghez. Ugyanakkor a bajor miniszterelnök sietett tudtára adni a katonai kormányzatnak, hogy Bajorország aláveti magát a német államok többségi akaratának.¹⁶

1949. május 24-én hatályba lépett az Alaptörvény, létrehozva német területeken a háború utáni első német államot, az 1949. október 7-én hatályba lépett kelet-német alkotmány pedig megpecsételte Németország kettéosztottságát, 40 éven keresztül úgy tűnt, beláthatatlan időre.

Május 10-én a Parlamenti Tanács titkos szavazással Bonn városát fogadta el ideiglenesen fővárossá¹⁷. Néhány hónappal később, 1949. november 3-án, a Szövetségi Gyűlés Bonn városát jelölte meg az NSZK alkotmányos szerveinek székhelyeként.

A megszállás ténye miatt a németek önrendelkezési joga korlátozott volt. A megszállók befolyásoló akarata nagy terhet jelentett a németek számára, ezért sokan nem a szabad államiság alapjait látták az Alaptörvényben, hanem a kényszert és a jogfosztást.¹⁸ Mások úgy vélték, a feltételek még nem adták az alkotmány létrehozásához. Carlo Schmied, tübingeni alkotmányjogász a Parlamenti Tanács 1948. szeptember 8-i második ülésén kifejtette, egy szabadon egyesített demokratikus Németország jobban garantálja Európa békéjét és jólétét, mint egy harapós kutyaként megkötött Németország.¹⁹

A megszállás, a hányatott történelmi viszonyok ellenére sikerült az Alaptörvényben demokratikus, alkotmányos állami kereteket teremteni, ezt tanúsítja az elmúlt 56 év.

3. A Német Demokratikus Köztársaság megalakulása

1945. április 30-án, Hitler öngyilkosságával egyazon napon Walter Ulbricht /KPD/ csoportja Berlinbe érkezett²⁰ moszkvai száműzetéséből. Tíz német kommunista landolt a *Frankfurt an der Odertől* 70 km-re található szovjet katonai repülőtéren. Feladatuk volt, hogy segítsék a Vörös Hadsereget az újjáépítésben. Felkészülten, listával a kezükben érkeztek, amely felsorolta azoknak a neveit, akikről gyanították, még Berlinben vannak, és Hitler ellenségei. A Szovjetunió az Ulbricht csoporton kívül további német kommunista csoportokat is szállított német földre, jelentős erőt képviseltek az Anton Ackermann vezetésével Szászországba, valamint Gustav Sobotta vezetésével Mecklenburg-Pomerániába érkezett német kommunisták.

Május 2-án Berlin kapitulált a Vörös Hadsereg előtt. A Vörös Hadsereg megbízása alapján *Ulbrichték* megkezdték az országépítést. Hamarosan radikális társadalmi, gazdasági változások mentek végbe a szovjet megszállási övezetben. A sokhelyütt spontán létrejött antifasiszta bizottságokat felszámolták, vagy felügyeletük alá vonták a kommunisták. Június 9-én *Berlin-Karlshorstban* megalakult a Németországi Szovjet Katonai Adminisztráció²¹, amely közigazgatási szervezési feladatokat is ellátott, meghatározta a politikai irányvonalat, ellenőrizte a német közigazgatást, a szovjet megszállási övezetben gyakorlatilag a szuverenitás gyakorlója volt. Hivatalosan a feladata csupán abból állt, hogy betartassa a feltétel nélküli kapitulációból eredő kötelezettségeket, igazgatási feladatokat lánson el a szovjet megszállási övezetben, valamint végrehajtsa az Ellenőrző Tanács alapvetően katonai és gazdasági kérdéseket érintő határozatait.²² A SMAD június 10-től megengedte az antifasiszta pártok megalakítását a felügyelt zónában²³. A pártok feladata volt, hogy kiirtsák a fasizmus maradványait, és a demokrácia és a polgári szabadság alapján az államépítésben segédkezzenek. Megengedetten működhetnek a szabad szakszervezetek, melyek kollektív szerződéseket köthetnek, támogatási és biztosítási pénztárakat szervezhetnek, illetve oktatási, és kulturális munkát fejthetnek ki. Minden szervezet regisztrálására sor került, ettől kezdve az SMAD ellenőrzése alatt álltak. A KPD elsőként fordulhatott Berlinben a nyilvánosságához, a demokratikus pártok antifasiszta blokkjának megalakítását javasolta. Ennek nyomán az SPD²⁴

és KPD közös akció-programot fogadott el. A különféle szakszervezetek képviselői még júniusban megalakították a Szabad Német Szakszervezeti Szövetséget, mely egységes szakszervezetként az addigi sokféle irányultságú érdekvédelmi szervezetek és egyesületek helyébe lépett. A szovjet zónában létrejött államok vezetői a KPD-hez tartoztak.²⁵ Kirajzolódott az út, amely Kelet-Németországot a szovjet rendszer elfogadásához vezette.

Június 26-án Berlinben megalakult a CDU²⁶, mely a keresztény vallást vallók közös pártjaként a „keresztény-szocializmus” híve volt.²⁷ A SMAD nyomására 1945 decemberében leváltották az elnököt, *Andreas Hermet* és helyettesét, *Walther Schreibert*, akik nem értettek egyet a parcellázásokkal és kisajátításokkal. Az új vezetés Jakob Kaiser és Ernst Lemmer irányítása mellett a blokk eszméit képviselte.

A SMAD utasítására a szovjet zónában 11 központi német igazgatóságot építettek ki, melyek élén elnökök álltak²⁸. A központi igazgatóságok a SMAD megbízása alapján tanácsadó, koordinációs és irányító funkciót láttak el az országos és helyi közigazgatásban, de azoknak nem alárendelten. Kulcspozícióikat a kommunisták töltötték be. Minden aktív nemzeti-szocialistát regisztráltak, majd eltávolították őket a közigazgatásból.²⁹

Minden 100 hektárnál nagyobb nagybirtokot, valamint a náci és háborús bűnösök birtokait kártalanítás nélkül és maradéktalanul kisajátították. Ezek állami tulajdonba kerültek, és földalapot képeztek, amelyből részben mezőgazdasági munkások, földnélküliek, kisbirtokos parasztok, illetve „áttelepülők”³⁰ részesültek.³¹ A földalap 1/3-át, mint népi tulajdonban lévő vagyont, igazgatási egységek művelték.

A demokratikus földreformot a blokkhoz tartozó pártok, ugyan különböző céllal, de mind pártolták. Kritikával csak a CDU vezetése élt, őket a SMAD nyomására le is váltották.

1945 szeptemberétől kezdve egymás után születtek meg a paraszti érdekegyesületek, melyek szövetkezeti szinten akarták biztosítani a földreformot.³²

A pénzügyintézetek és a föld államosítása után sor került a nagyipari üzemekre is, a kisvállalkozások létét pedig különféle intézkedések veszélyeztették, melyekhez a szovjet gondolkodásmód szolgáltatott ideológiai alapot. Ennek értelmében a náciizmus a kapitalizmus táptalaján fejlődött ki, tehát a náciizmus elengedhetetlenül szükséges a kapitalizmus felszámolása is. 1945. június 5-én Szászországban népszavazást is tartottak az aktív nemzeti-szocialisták és háborús bűnösök ipari üzemek államosításáról. A szavazáson a szavazati joggal rendelkezők 93,7 % -a vett részt, ebből mellette 77,6 % , ellene 16,5 % szavazott, a végeredmény: a szavazók döntő többsége az államosítást célzó intézkedésekre adta le a voksát. Erre hivatkozva – noha máshol nem volt népszavazás – a többi tartományban szintén életbe léptették az államosító rendeleteket. Az államosítás 1948. április 17-én a VVB³³ megalakításával be is fejeződött.

Nem minden ipari üzem került az államosítás következtében német kézbe. Olyan nagyvállalatok, mint a Leuna-, Buna-, Bitterfeld-, és Wismut-Művek – mint ahogy korábban tervezték – nem estek az államosítás áldozatává, hanem a megalakított Szovjet Részvénytársaság fennhatósága alá kerültek. Az Rt tulajdonát képező üzemek a szovjet zóna teljes termelésének ¼-t állították elő, és reparációs kötelezettségeket is teljesítettek. Ezek a

vállalatok fokozatosan kerültek vissza az NDK tulajdonába, az utolsókat 1954. január 1-én adták ismét német tulajdonba.³⁴

A kommunista elnyomás ellehetetlenített minden kezdeményezést, amely kelet-német területeken is megalapozhatta volna a demokratikus társadalmi és gazdasági berendezkedést. Ennek hiányában az 1949 október 7-én megalakult, magát demokratikus köztársaságnak nevező, de valójában a diktatórikus kelet-német állam fennállásának egész ideje alatt igyekezett – talán saját magával is – elhíttetni, hogy új világot épít, amely jobban szolgálja népének boldogulását, mint a szomszédos Németországi Szövetségi Köztársaság a sajátját.

4. Berlin

Németország második világháború utáni történetében Berlin több szempontból is különleges helyet foglalt el. A város kicsinyített mása volt a felosztott, megszállt Németországnak. A világsajtó a város életében kísérelte figyelemmel az egész országra jellemző eseményeket, közvetlen közelből tapasztalhatták meg, milyen eszközökkel éltek a kommunisták, milyen intézkedésekkel befolyásolta a történéseket a többi szövetséges nagyhatalom. A berlini események nemcsak Berlin városának életére hatottak ki, hanem a szövetségesek, és a német politikusok későbbi történelemalakító tevékenységére is.

Berlin, a birodalmi főváros 1945. május 2-án kapitulált a Vörös Hadsereg előtt. Ekkor Hitler már nem élt. Április 30-án, Hitler öngyilkosságának napján érkezett Moszkvából Berlinbe Walter Ulbricht, a német kommunisták egy csoportjával. A kommunisták vezetésével a keleti zónában, – így Berlinben is – azonnal megindult az újjáépítés. A szovjet városi parancsnokok létrehozták Berlin első „antifasiszta” magisztrátusát³⁵, melynek élére, a főpolgármesteri székre a pártonkívüli Arthur Werner³⁶ került, de a kulcspozíciókat kommunisták töltötték be.

1945 júliusában a szövetségesek megállapodásának³⁷ megfelelően amerikai, brit, augusztus közepén pedig francia csapatok vonultak Berlinbe. A Szövetséges Ellenőrző Tanács alá rendelt katonai parancsnokok a várost az előre elhatározott megszállási modell alapján 4 szektorra osztották, és Berlin igazgatása fölött átvették a négyhatalmi ellenőrzést. A város húsz közigazgatási kerületéből tizenkettő a nyugati szövetségesek felügyelete alatt állt (nyugati szektor), nyolc pedig a szovjet megszálló hatalom irányítása alá került (keleti szektor). A nyugati megszálló hatalmak a berlini szektorokért cserébe kiürítették, elhagyták, és a szovjet megszállóknak átadták az általuk megszállt thüringiai, szász, és mecklenburgi területeket.

A Szövetségesek Ellenőrző Tanácsának jóváhagyásával a nagyhatalmak 1945 novemberében kialakították azt a légifolyosót, melyen keresztül a szövetséges repülőgépek korlátozás nélkül meg tudták közelíteni Berlint Hamburgból, *Bückeburgból*, és *Frankfurt am Mainból*. A Berlinbe vezető vízi és szárazföldi utak használatáról írásbeli megállapodás nem született, az 1946. május 30-i a „Vízi utakról szóló” és 1946. október 3-i „Szárazföldi utakról szóló” egyezmények ezeket a kérdéseket nem érintették, a szóbeli megállapodások pedig állandó heves viták forrásaivá váltak.

A szektorok közötti eltérések Berlinben is hamarosan nyilvánvalóvá váltak. A keleti szektorban történtek alapján a kommunisták szorgalmazták a baloldali pártok egyesülését Nyugat-Berlinben. A kérdéstről az SPD 1946 március utolsó napján közvetlen szavazást tartott, melynek eredményeképpen a szavazó tagság 82 %-a szavazott az ellen, hogy pártja a Németország Kommunista Pártjával egyesüljön³⁸. A többség helyeselte viszont a két párt közötti együttműködést. Kelet-Berlinben, és a szovjet zónában nem volt módja a párttagságnak közvetlen szavazás formájában véleményt nyilvánítani a kérdéstről. A szavazás alapján az 1946 április 7-i kerületi pártgyűlésen a berlini SPD Frank Neumann vezetése alatt elutasította a KPD-vel történő egyesülést.

A megszálló hatalmak Berlint irányító közös szerve, a négy övezet parancsnokából álló Szövetséges Városparancsnokság volt, amely mint legfőbb közös irányító szerv az egész várost érintő ügyekben egyhangúlag hozott határozatokkal döntött. A Szövetséges Városparancsnokság 1946. augusztus 13-án kiadta „Nagy-Berlin Ideiglenes Alkotmányát”.

1946. október 20-án az első – és hosszú évtizedekig úgy tűnt utolsó – szabad választások zajlottak Berlinben /Nagy-Berlinben/. A városi küldöttgyűlés megválasztása során a SED a leadott érvényes szavazatok 19,8 %-át kapta, az SPD 48 %-ot, a CDU 22,2 %-ot és az LDPD 9,3 %-ot.³⁹ A küldöttgyűlés megválasztása után a magisztrátust a német parlamenti képviselők választották. Ahogy a háború utáni Németországban kezdetben jellemző volt, az első városi igazgatásban minden párt képviselője jelen volt, amely párt a városi parlamentben képviseltette magát. Berlinben ezek az SPD, CDU, SED és LDP⁴⁰ voltak.

A nyugati szövetségesek a londoni külügyi konferencia megghiúsulása után egy nyugat-német állam megalapítását szorgalmazták. A szovjetek úgy vélték, a nyugatiak politikájára Berlinben tudnak vereséget mérni. Miután 1948. március 20-án elhagyták az oroszok a Szövetséges Ellenőrző Tanácsát, 1948. április 1-én elkezdték zavarni a nyugati szövetségesek és a németek között bonyolódó forgalmat. 1948. június 18. és 21. között a nyugati zónákban bevezették a pénzügyi reformot⁴¹, néhány nappal később /23-án/ a Németországi Szovjet Katonai Adminisztráció, a SMAD legfőbb főnöke, Szokolovszkij marsall a szovjet megszállási övezetben⁴² elrendelte a kelet-német márka bevezetését. A blokád is válasz volt, még 24-én éjjel szovjet hatalmi szóra kikapcsolták a Nyugat-Berlinbe irányuló áramszolgáltatást. A kommunista hatalom technikai nehézségekre hivatkozva megakadályozta a nyugati szövetségesek katonai szállításait, valamint a személy- és áruforgalmat szárazföldön és vízi úton Nyugat-Németország és Berlin között. 1948. július 1-én a szovjetek elhagyták a Szövetséges Parancsnokságot, és ezzel véget ért Berlin négyhatalmi igazgatása. Nyilvánvaló volt, a technikai nehézségek addig állnak fenn, amíg a nyugatiak a nyugat német államra vonatkozó terveiket fel nem adják.

Logikus következtetésnek tűnt, ha Berlin elesik, Nyugat- Németország lesz a következő; ha a nyugatiak Európát a kommunistákkal szemben tartani akarják, nem engedhetnek. Az amerikaiak a britek részvételével együtt légi hidat szerveztek Berlinbe, és 10 hónapon keresztül 2,2 millió nyugat-berlini polgárt légi úton látták el élelmiszerekkel és létfontosságú cikkekkel. A nyugatiak ellentámadásba lendültek, megszervezték az ellenblokádot, 1948. június 24-től kezdve elvágták a „Bizóniából” induló szén- és fémszállítványok útját. A blokád-harcnak nyertese nem lett, teljes sikertelenség következtében 1949. május 12-én a blokád és ellenblokádot feloldották.⁴³

A berlini blokáddal a szovjetek éppen az ellenkezőjét érték el annak, mint amire törekedtek, a nyugati állam megalapítását nem megakadályozták, hanem felgyorsították. 1948. július 1-én a nyugati szövetségesek átadták a nyugat-német miniszterelnököknek a „Frankfurti Dokumentumokat”.

A Városi Küldöttgyűlés feladata volt, hogy 1948. május 1-ig a Szövetséges Várospancnsnokság elé terjessze a végleges alkotmány tervezetét. A tervezet nagyrészt a nyugat-német tartományi alkotmányok mintájából táplálkozott, és nem találkozott sem a Németországi Szocialista Egységpárt frakciójának, sem pedig a Szövetséges Várospancnsnokság szovjet képviselőinek egyetértésével. A Városi Küldöttgyűlés az ellenzők akarata ellenére 1948. december 5. napjára választásokat írt ki egész Berlin területére.

A berlini blokádnál a kommunisták meggyorsították a város kettészakítását, amelyre a Szövetséges Várospancnsnokság megszűnése után /1948. július 1./ nyílt lehetőségük. 1948. június 23-án kommunista tüntetők nyomultak a keleti szektorban lévő berlini parlament üléstermébe, a főpolgármester asszonyt, *Louise Schrödert* nem engedték szóhoz jutni, a nem kommunista küldötteket tettelesen bántalmazták. A kommunista parancsnokság alatt álló rendőrség nem avatkozott be. Szeptember 6-án Nyugat-Berlinben összeültek a képviselők. A SED ezen, és a további üléseken nem jelent meg. Berlin közigazgatásának végérvényes kettészakadását az jelentette, amikor megalakult Kelet-Berlinben a kommunisták vezette ellen-magisztrátus, amelyet választások nélkül 1948. november 30-án alakítottak a SED-ből, és a tömegszervezetek képviselőiből. December 1-én pedig Ferdinand Friedensburg /CDU/ főpolgármester-helyettest Kelet-Berlinben hivatalos ügyei után járván a helyi rendőrség – támogatva az új magisztrátust – megakadályozta abban, hogy belépjen hivatali helyiségeibe.

Ezek után a nyugati szektorban is új Városi Küldöttgyűlést választottak, természetesen a Németországi Szocialista Egységpárt részvétele nélkül, amely keleten hozta létre a maga magisztrátusát, élén a főpolgármesterrel. Ettől kezdve Berlin nyugati és keleti szektora két külön, egymástól teljesen elválasztott politikai és adminisztratív egységet alkotott.

Az addigi városi küldöttgyűlés helyére a Képviselőház lépett, a Szenátus pedig az addigi magisztrátus szerepét vette át. A Szenátus alkalmazottai a *schönebergi* városházán kaptak helyet, kizorulva a vörös klinkertéglából épült „Vörös Városháza” épületéből, amely az Alexanderplatz közelében áll, és ahol 1869 óta ülésezett a berlini magisztrátus. A nyugat-berlini Szenátus élén a kormányzó polgármester állt, 1951. január 18. óta Ernst Reuter /SPD/, majd 1953. szeptember 29-én bekövetkezett halála után e posztra Walther Schreiber /CDU/ került.

Az 1948. év végén lezajlott választások következtében Berlin tehát kettészakadt, a keleti és nyugati területen két magisztrátus jött létre, két főpolgármester vezetésével. Miután 1949 októberében a város keleti szektora az NDK fővárosa lett, a nyugati szektorok megalkották Berlin Alkotmányát⁴⁴, mely a nyugati szövetséges hatalmak engedélyét követően 1950. október 1-én lépett hatályba.

Nyugat-Berlin Alkotmánya [1.§ (2.) és (3.) bekezdése] az Alaptörvény 23. §-ával egybehangzóan dokumentálta, hogy „Berlin a Németországi Szövetségi Köztársaság egy tartománya”⁴⁵, és kiegészítette azzal, hogy az NSZK törvényei

Berlin számára kötelező erejűek. A Nyugat fenntartásai miatt azonban ezeket a bekezdéseket 1950. augusztus 29-én időlegesen felfüggesztették.

Berlin működőképessége korlátozott volt a város különleges státuszából, illetve a megszálló hatalmak jogából eredően. Ez megnyilvánult a nyugati katonai kormányzók alaptörvényt ill. berlini alkotmányt érintő engedélyezési jogában. A nyugati megszállók pedig nem engedélyezték Berlinnek, hogy a Németországi Szövetségi Köztársaság Szövetségi Gyűlésében, illetve Szövetségi Tanácsában szavazati joggal rendelkezzen. Nem engedélyezték, hogy a város a szövetség kormányzása alá kerüljön.

A berlini Alkotmány 87. §-a megfogalmazta, hogy a Németországi Szövetségi Köztársaság Alaptörvénye Berlinben csak megszorításokkal érvényes. A nyugati hatalmak mindenesetre megelégedtek azzal, hogy a Szövetségi Gyűlés törvényeit a berlini Képviselőház formálisan elfogadta, és így váltak Berlin törvényeivé. Az ún. „Berlin-klauzulával” ellátott nyugat-német törvényeket a Képviselőház kerettörvényekként átvette. Értelemszerűen nem tartozhattak ebbe a körbe a négyhatalmi státusznak ellentmondó törvények, így pl. a honvédelmi törvény, a hadkötelezettségről szóló törvény.⁴⁶

A Német Demokratikus Köztársaság, és a Szovjetunió Nyugat-Berlinnek különleges jogállást tulajdonított, amely az 1944. szeptember 12-én és 1945. július 26-án kelt egyezmények értelmében a szovjet megszállási övezetbe, a négy nagyhatalom ellenőrzése alá tartozik, és nem tartománya a Szövetségi Köztársaságnak. A Szovjetunió 1958. január 6-án tiltakozott az ellen, hogy az NSZK bevonja nemzetközi szerződéseibe Nyugat-Berlint, mivel Nyugat-Berlin nem az NSZK része.⁴⁷ Azonban az 1971. szeptember 3-án kelt négyhatalmi egyezmény, bár megerősíti, hogy Nyugat-Berlin nemzetközi jogi értelemben nem része a nyugat-német államnak, elismeri, hogy különleges kötelék fűzi őket egymáshoz.

A nyugati hatalmakkal egyetértésben a nyugat-németek előirányozták az Alaptörvényben (23. §) Nyugat-Berlinnek a Németországi Szövetségi Köztársaságba történő integrációját. Addig is a Szövetségi Köztársaság a parlament mindkét kamarájában tanácsadói szerepet biztosított Nyugat-Berlinnek. A Szövetségi Gyűlésbe Nyugat-Berlin városa képviselőket küldhetett, akiket nem közvetlenül választottak, hanem a nyugat-berlini parlament delegált. Nyugat-Berlin megszállási viszonyait a „Kis megszállási statutum” szabályozta, amelyet 1949. május 14-én a három nyugati városparancsnok⁴⁸ adott ki. 1951. március 7-én felülvizsgálták, majd ennek eredményeképpen a „Kis megszállási statutum” helyébe új „Berlin-Statutum” lépett, amely a párizsi szerződésekkel 1955. május 5-én lépett hatályba.

A Németországi Szövetségi Köztársaság 1950. március 7-től hatályos Berlinre vonatkozó segélytörvénye előírta, hogy a nyugat német államnak Nyugat-Berlin gazdaságát szövetségi garanciákkal, pénzügyi befektetésekkel, valamint adókedvezményekkel kell erősítenie. A Berlinbe irányuló segélyt az 1948. október 19-én létrehozott „Szükségáldozat Berlin” elnevezésű alapon keresztül finanszírozta a szövetségi állam.

Nyugat-Berlin kötődése az NSZK-hoz megnyilvánult abban is, hogy az NSZK alkotmányos szervei időszakonként Berlinben ülészetek, hogy Nyugat-Berlin 22 – szavazattal nem rendelkező – képviselője részt vehetett a Szövetségi Gyűlés ülésein, hogy joga volt jelenlétét demonstrálni a Szövetségi Tanácsban⁴⁹, hogy a központi szövetségi hatóságok berlini ülésein is megmutatta a város a szövetségi államhoz való kötődését, és az NSZK folyamatos anyagi támogatása is jelezte Nyugat-Berlin fontosságát.

Nyugat-Berlin a két német állam megalakulása után ugyan ezer szállal kötődve Nyugat-Németországhoz, de külön testként élt tovább, Kelet-Berlin azonban az NDK fővárosaként teljesen integrálódott a szovjet megszállás alatt álló kelet-német területbe.

Kelet-Berlin 1945 után ugyanazzal a státusszal rendelkezett, mint Nyugat-Berlin. Az NDK a Szovjetunió támogatásával mindig nyomatékosan hangsúlyozta Nyugat-Berlin különleges státuszát és az NSZK-tól való különállását, de a város keleti részét sikerült a kelet-német állam részévé tenni. Az 1949-es alkotmány⁵⁰, és az 1968-as alkotmány⁵¹ is Berlint a Német Demokratikus Köztársaság fővárosává nyilvánította, egyúttal a legfőbb állami szervek székhelyét Kelet-Berlinbe helyezte. A Szovjetunió nem mondott le megszálló hatalmából eredő jogairól Kelet-Berlin vonatkozásában, de elfogadta, hogy Kelet-Berlin az NDK-val szerves egészet alkot.

Gyakorlati eredményt nem hozott, amit ezzel szemben a nyugati hatalmak hangoztattak: a különleges státusz egész Berlinre vonatkozik, így Kelet-Berlin is mind a négy megszálló hatalom fennhatósága alá tartozik.

A két német állam megalakulása után – minden megosztottsága ellenére – sokáig Berlin jelentette a németek számára az osztatlanságot, az átjárhatóságot, erősítve az illúziót, hogy átmeneti állapotról van szó.

Az első nagy csapás 1953-ban érte a berlinieket, amikor az addig megtűrt kishatárforgalmat leállították, és az NDK megszakította a telefonkapcsolatokat Kelet- és Nyugat-Berlin között. 1953. január 15-től csak a földalatti és a gyorsvasút közlekedett folyamatosan a két városrész között.

A második nagy csapás 1961. augusztus 13-án következett be, amikor a Berlin közepén emelt fal az utolsó illúziójától is megfosztotta a német népet.

Az 1970. augusztus 12-én megkötött „Moszkvai szerződés” -sel kezdődő enyhülési folyamat Berlinben is érezte hatását. 18 hónapi tárgyalássorozat után a négy nagyhatalom újra szabályozta a Berlin kérdést, anélkül hogy megoldást talált volna. Az 1971. szeptember 3-án megkötött „Négyhatalmi-Berlin- egyezmény”⁵² megerősítette, és tartóssá tette a város megosztottságát, rendelkezett az NSZK és Nyugat-Berlin közötti, az NDK területén keresztülhaladó országúti, vasúti és légi közlekedésről, valamint – deklarálva, hogy Nyugat-Berlin nemzetközi jogi értelemben nem szerves része az NSZK-nak – , az ügyek egyszerű és gyors intézése érdekében lehetővé tette, hogy a szövetségi köztársaság Nyugat-Berlint bevonja szerződési politikájába. Az egyezmény javítani kívánt a meglévő helyzeten, elviselhetőbbé kívánta tenni a város megosztottságát, átjárhatóbbá kívánta tenni a falat, és jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy ne alakulhasson ki Berlinben újabb politikai válság, miközben deklarálta, hogy a status quo egyoldalúan nem változtatható meg. Berlin a két német állam, valamint a kommunista Kelet és a kapitalista Nyugat közti enyhülési folyamat központjává vált.

Berlin egyesülése Németország újraegyesítésével együtt következett be /1990. október 3./, az egyesülést szabályozó szerződés⁵³ 1. cikkelye kimondja, hogy a 23 kerületből álló Berlin Németország önálló tartománya, a 2. cikkely pedig az egységes Németország fővárosává nyilvánította Berlint. A Szövetségi Gyűlés 1991. június 20-án döntést hozott arról, hogy a szövetségi köztársaság valamennyi törvényhozó és végrehajtó szervét Bonnból Berlinbe telepítik. Ezzel a döntéssel Berlin ténylegesen Németország fővárosává vált.

5. A „Saarland”

A nemzeti-szocializmus bukása után az eredetileg amerikai csapatok által megszállt Saarland területét 1945. július 7-én a francia megszállási övezetbe csatolták. A franciák megkísérelték a Saar-vidéken rejlő szén a maguk számára biztosítani. Saar-vidék területét a megszállást követően száznál több községgel növelték Rheinland-Pfalz terhére, majd kivonták a francia megszállási övezetből⁵⁴, és a francia katonai kormányzat keretei között francia hatóság irányítása alá került. A franciák 1946. december 18-án egyúttal vámhatárt hoztak létre Saar-vidék és a többi megszállási övezet között. Az volt Franciaország szándéka, hogy minden, a Rajnától balra fekvő terület leválasszon Németországtól, de ez a szövetségesek ellenállása miatt meghiúsult. A CVP⁵⁵, a Keresztény Néppárt, valamint az SPS⁵⁶, a Saar-vidéki Szocialista Párt a Franciaországhoz való gazdasági csatlakozás, és a politikai autonómia mellett szállt síkra. Az első helyi választásokon /1947. október 5./ a CVP elnyerte a szavazatok 51,2 %-át, a CVP a szocialistákkal (SPS) lépett koalícióra, azonban a kormányzat néhány hónapon belül, 1947. december 15-től a Gilbert Grandval vezette francia főparancsnokság ellenőrzése alá került.

Saar-vidék első alkotmányát 1 szavazat ellenében elfogadta a parlament. Az alkotmány a Franciaországhoz való csatlakozásból indult ki, valamint rögzítette az állam politikai függetlenségét a német birodalomtól, a honvédelmi feladatok és a külföldi képviselet ellátását a francia köztársaság hatáskörébe utalta.

Az 1948. április 1-én létrejött pénzügyi és vámunió csak szorosabbá fűzte a kapcsolatot Franciaországgal. Ezzel szemben Saar-vidék önállóságát hangsúlyozta az 1948. július 15-én hatályba lépett törvény, amely megteremtette a *saarlandi* állampolgárságot.

Az 1950. március 3-án Franciaország és Saar-vidék között 12 egyezmény jött létre, amelyek az autonóm Saar-vidéket Franciaországhoz kötötték. Ugyan a törvényhozás, a közigazgatás és a bíraskodás területén Saar-vidék messzemenően autonóm maradt, de gazdaságilag még erősebben függött Franciaországtól. A Saar-vidék bányászati javait az egyezmények alapján a franciák 50 évig tartó haszonbérleti joga terhelte. Néhány nappal később, 1950. március 10-én Adenauer óvást emelt az egyezményekkel szemben, mivel azok a Franciaországtól való függést leplezett annixióvá változtatják.

A francia hatalmat képviselő diplomáciai követ 1952. január 25. óta a pénz- és vámügyek területén Saar-vidék rendeletalkotási és törvénykezési jogába Franciaország nevében beleszólási joggal rendelkezett.

1953. május 20-án a részben revidiált, részben új nemzetközi egyezmények európai státuszt teremtettek Saar-vidék számára. Az európai státusz sok könnyítést hozott, a kormányt feljogosították arra, hogy diplomáciai és konzuli kapcsolatokat építsen ki Franciaországgal,

nemzetközi szerződéseket kössön. Adenauer óvást nyújtott be a Szövetségesek Legfőbb Bizottságánál, hivatkozva arra, hogy figyelmen kívül hagyták Saar-vidék Németországhoz való tartozását, és békeszerződési szabályozást prejudikáltak.

Franciaország és Németország a Párizsi békeszerződések keretében 1954. október 23-án megkötötte az ún. Saar-statumot⁵⁷, melynek értelmében a Saar-vidék politikailag autonóm, azonban Franciaországhoz pénz- és vámunióval kötött európai státuszú állam, a honvédelem és a külügy területe pedig a Nyugat-Európai Unió felügyelete alá kerül. A statum rendelkezik a demokratikus szabadságjogok visszaállításáról, valamint gazdasági bizottság, a kereskedelmi kamara létrehozásáról és kulturális csereprogramok kialakításáról. A statum elfogadásáról 1955. október 23-án népszavazás útján⁵⁸ döntöttek Saar-vidék polgárai. A szavazópolgárok 67,7 %-a utasította el a Saar-statumot (97, 5 %-os részvétel mellett)⁵⁹, ezek után Hoffmann kormánya lemondott. Különösen három párt⁶⁰ szorgalmazta Saar-vidék Németországhoz való visszacsatolását, melyek szövetségre lépve megalakították az ún. „Haza-szövetséget”⁶¹.

Okulva a Saar-statumum meghiúsulásából, 1956. október 27-én Franciaország és az NSZK megkötötte az ún. „Luxemburgi Saar-szerződést”, amely két lépésben szabályozta a visszacsatolás folyamatát. Első lépésként 1957. január 1-i hatállyal létrejött a politikai egyesítés, a gazdasági egyesítést 1959. december 31-ig irányozta elő, de valójában már korábban, 1959. július 5-én befejeződött. A szerződés Franciaországot gazdaságilag kompenzálta, létrehozott egy paritásos alapon betöltött közös szénvásárló szervezetet, melynek feladata, hogy Franciaország számára előjogokat biztosítson a Saar-vidék széntermelésének 1/3-ára. A két ország megállapodott a hajózható Mosel és a Felső-Rajna csatorna-rendszerének kiépítésében. A piacgazdaságra orientált német szociális és gazdasági rendszerre való átállást megkönnyítették a német kormány segítő intézkedései, valamint az átfogó francia-saarlandi vámszabad árucseré.

A Saar-szerződéssel Adenauer kancellárnak sikerült elérnie a német-francia viszonyok normalizálását.⁶²

1 Morgenthau-terv

2 A nemzetiszocialista állam legyőzése három úton ment végbe, a háborús bűnösök megbüntetése, a nemzetiszocialista rezsim reprezentánsainak a kiiktatása, és a széles néptömegek átképzése útján. Ezt a célt szolgálták a háborús bűnösök ellen folytatott perek, a letartóztatások, a politikailag kompromittálódott hivatalnokok elbocsátása, a náci tanítás jegyében zajló esküdtszéki eljárások. A németeknek, ide értve a hazatérő emigránsokat is, nem jutott más szerep, mint hogy a megszállók kezére játszanak. Különösen elhibázottnak bizonyult az amerikaiak bürokratikus kérdőíves megoldási kísérlete. A háború okozta káosz, a lakosság fluktuációja /1950-ben a nyugat-német lakosság 16,4 %-a keletről, 3,3 % pedig az NDK-ból érkezett menekült volt./ félhomályba vonta a közelmúlt német történelmét. (Vö.: Mitteis, Heinrich – Lieberich, Heinz: Deutsche Rechtsgeschichte, Verlag C. H. Beck, München 1992. 570 p., 494. oldal)

3 Már 1945 szeptemberében földreformot hajtottak végre, melynek alapján minden 100 hektár feletti földterületet kártalanítás nélkül kisajátítottak, valamint 7000, 1945 októberében lefoglalt, nemzetiszocialisták által működtetett üzemet 1946 februárjában államosítottak. (Vö.: Mitteis – Lieberich: Deutsche Rechtsgeschichte, 494. oldal)

- [4](#) Truman-doktrina, 1947. március 12.; Marshall-terv, 1947. június 5.
- [5](#) Tartományi Tanács, 1945. november 6.; Parlamenti Tanács, 1947. március.
- [6](#) Müncheneri Miniszterelnöki konferencia, 1947. június 6 – 7.
- [7](#) Viktor Jerofejev „A jó Sztálin” című önéletrajzi ihletésű művében írja apja szavaira emlékezve, aki Sztálin tolmácsa volt, hogy Sztálin következetesen a világforradalomra koncentrált, és nem tartotta lehetetlennek, hogy az egész világ fölé kiterjessze hatalmát. (Vö.: Viktor Jerofejev: A jó Sztálin, Európa Könyvkiadó, 2005., 423 p, 116. oldal)
- [8](#) 1948. július 1-én Clay, Robertson és Koenig katonai kormányzók adták át a 11 nyugat-német miniszterelnöknek a három „Frankfurti Dokumentumot”. (Vö.: Lehmann, Hans Georg: Deutschland-Chronik der BRD. 1945-1995. Bonn, 1996. 575 p., 29. oldal, valamint Mussgnug: Zustandekommen des Grundgesetzes und .... 226-227. oldalak)
- [9](#) A Schloß Herrenchimesee kastélyban ülésezett a szakértői bizottság, melynek eredendően az lett volna a feladata, hogy alkotmányjogi alapelveket fogalmazzanak meg. /Vö.: Mußgnug, Reinhard: Zustandekommen des Grundgesetzes und Entstehen der BRD In: Handbuch des Staatsrechts der BRD, Bd. 1. 1279 p, Grundlagen von Staat und Verfassung, 1987. 219-258 p., 232-233. oldalak/
- [10](#) A Parlamenti Tanács 65 tagját a 11 nyugat-német tartományi gyűlés választotta, a CDU/CSU és SPD 27-27 képviselőt, az FDP/DVP/LDP 5 képviselőt, és a Zentrum, DP, KPD 2-2 képviselőt delegált (összesen 65 képviselő). Az elnök: Konrad Adenauer (CDU), a törvényalkotó főbizottság elnöke: Carlo Schmied (SPD). (Vö.: Lehmann: Deutschland-Chronik, 29. oldal, valamint Matz, Werne: Grundgesetz für die BRD und Besatzungsstatut, Stuttgart-Köln, W. Kohlmann, 1949. 167 p., 2. oldal)
- [11](#) 12 ellenszavazat: CSU 6, DP és KPD 2-2. A 8 CSU képviselő közül 6 azért szavazott 1949. május 8-án az alaptörvény ellen, mert az nem állt ki egyértelműen a keresztényi államelmélet mellett, és a tartományokat pénzügyi szempontból hátrányos helyzetbe hozta. (Lehmann: Deutschland-Chronik, 30. oldal alapján, valamint Mussgnug: Zustandekommen des Grundgesetzes und .... 245-246.. 248. oldalak)
- [12](#) Vö.: Eschenburg, Theodor: Das Problem der Neugliederung der deutschen Bundesrepublik dargestellt, Institut zur Förderung öffentlicher Angelegenheiten, Frankfurt am Main, 1950, 80 p, 244. oldal, valamint Bracher, Karl Dietrich/Eschenburg, Theodor/Fest Joachim/Jäckel Eberhard: Geschichte der BRD, Bd. 6, 1981, 1. kötet, 509. oldal
- [13](#) Vö.: Beyme, Klaus von: Das politische System der BRD, nach der Vereinigung. München-Zürich: Piper. 1993. 417 p., 37. oldal, valamint Huber, Ernst Rudolf: Quellen zum Staatsrecht der Neuzeit Bd. 2, 1951. 208. és 210. oldalak
- [14](#) 1947. július 26.
- [15](#) 1946. évi bajor alkotmány 178. cikkelye
- [16](#) Vö.: Beyme: Das politische System der BRD ... 36. oldal
- [17](#) A 62 érvényesen leadott szavazatból 33 esett Bonnra, 29 Frankfurt am Main-ra. (Lehmann: Deutschland-Chronik, 30. oldal alapján)
- [18](#) Vö.: Das Weißblaubuch zur deutschen Bundesverfassung von dr. Jur. Friedrich August Freiherrn von der Heydte, Verlag Josef Habel, Regensburg, 7. oldal
- [19](#) Vö.: Amtlicher Bericht über den Verfassungskonvent auf Herrenchimesee vom 10. bis 25. August 1948.

.Idézet: „Ein geeintes demokratisches Deutschland, das seinen Sitz im Rate der Völker hat, wird ein besserer Garant des Friedens und der Wohlfart Europas sein, als ein Deutschland, das man angeschmiedet hält, wie einen bissigen Kettenhund.” (Vö.: Das Weißblaubuch ... 130. oldal)

20 Vö.: Lehmann: Deutschland – Chronik, 31. oldal, valamint Hermann, Weber: Geschichte der DDR, Deutscher Taschenbuchverlag, 1985, München, 55. oldala alapján

21 Sowjetische Militärische Administration Deutschlands, rövidítése: SMAD (= Németországi Szovjet Katonai Adminisztráció)

22 Vö.: Um ein antifaschistisch-demokratisches Deutschland. Dokumente aus den Jahren 1945-49. (Kelet-Berlin), 1968, 51. oldal

23 Vö.: Lehmann: Deutschland-Chronik, 31. oldal

24 Németország Szocialista Pártja (= Sozialistische Partei Deutschlands)

25 Vö.: Lehmann: Deutschland-Chronik, 32. oldal

26 Kereszténydemokrata Unió (=Christlich-Demokratische Union)

27 A „keresztény-szocializmus” elismerte a magántulajdont, de elfogadta a föld, a bányászat, és más kulcsfontosságú iparágak köztulajdonba vételét. A párt programjában a kereszténység erkölcsi és szellemi erejére támaszkodva a demokratikus szabadságon alapuló társadalmi rendszer megvalósítását tűzte ki célul.

Kölnben 1945. június 17-én alakult meg a nyugat-német CDU, mely párt a vallási gondolkodást politikailag áthidalva mindenféle társadalmi réteg képviselőjében lépett fel. (Vö.: Lehmann: Deutschland – Chronik, 26. oldal)

28 Az igazgatóságok tagozódása: közlekedés, posta-és távközlés, kereskedelem és ellátás, ipar, robbanóanyag-ipar, mező-és erdőgazdaság, pénzügy, munkaügy és szociális ellátások, egészségügy, népoktatás-művelés, igazságügy. Ezeket további 5 követi: a német áttelepülők igazgatósága, a statisztikai igazgatóság, a zárgondnoksággal és foglalkozással foglalkozó központi német bizottság, a német belügyi igazgatóság, valamint a zónák közötti és külügyi német igazgatóság. (Vö.: Lehmann: Deutschland-Chronik, 33. oldal)

29 1945 júliusától kezdve a náciellenesség jegyében születtek ezek az intézkedések.

30 Értsd: az Odera-Neisse-vonaltól keletre fekvő területekről menekültek.

31 Ez kizárólag használatot jelentett, a használók nem adhatták el, nem oszthatták fel, nem terhelhették meg a földeket.

32 Gépkölcsönző állomások, terményközösségek, javítóüzemek, közös vetőmag és trágyaigazgatóság, hitelszövetkezetek alakultak. Különösen a népi tulajdonban lévő javak egyesületei és a gépkölcsönző állomások, amelyek az FDJ (Freie Deutsche Jugend = Szabad Német Ifjúság /a magyar KISZ szervezet német megfelelője/) segítségével épültek ki, váltak később a mezőgazdaság kollektivizálásának motorjává. Vö.: Lehmann: Deutschland – Chronik, 42. oldal)

33 VVB = Verwaltung Volkseigener Betriebe, (fordításban: a népi tulajdonban lévő üzemek) Iparági Igazgatósága

34 A szovjetek a saját zónájukból óriási jóvátételt is kivontak, a leszerelt gépeket vonatokon szállították közvetlenül a Szovjetunióba.

35 = városi elöljáróság, tanács

[36](#) Arthur Werner, építész és politikus (1877-1967) /Brockhaus alapján/

[37](#) Az 1944. december 9-én megkötött Londoni Egyezmény értelmében. Már az 1. Londoni Jegyzőkönyv (1944. szeptember 9.) szovjet, angol és amerikai megszállási övezetekre osztotta fel Németországot – az 1937. december 31-én meglévő határai közé szorítva. Utólag, 1944. november 14-én határozták el a nagyhatalmak a francia megszállási övezet kialakítását, amelyet a 2. sz. Jegyzőkönyv rögzít. (Vö.: Lehmann: Deutschland – Chronik, 20. oldal)

[38](#) 12 %-a mellette voksolt (Adat: Lehmann: Deutschland-Chronik, 51. oldala alapján)

[39](#) Adatok: Lehmann: Deutschland-Chronik, 52. oldala alapján

[40](#) Liberal-Demokratische Partei (= Liberális-Demokratikus Párt)

[41](#) Ludwig Erhard pénzügyi reformja keretében a három nyugati zónában újra szabályozták a pénzügyeket. A Birodalmi Márka (Reichsmark –RM) helyébe a Német Márka (Deutsche Mark–DM) lépett. Az 1948 március 1-én alapított „Bank Deutscher Länder” (Német Államok Bankja) megkapta a jegybank kiadásának jogát.

Minden német polgár 40 DM, rövid idő után pedig további 20 DM összegű pénzzuttatásban részesült. A magántulajdonban lévő Birodalmi Márkát 10:1 arányban váltották át, az állandó jellegű pénzszolgáltatásokat (pl. fizetések, bérek, nyugdíjak, bérleti díjak) 1:1 arányban kerültek átszámításra. Az állam mentesült a legtöbb, a háborúból eredő teherrel. Véget ért a fekete piacok és a cigarettával fizetés korszaka. (Vö.:Lehmann: Deutschland-Chronik , 39-40. oldalak)

[42](#) A kelet-német márka bevezetésével a pénzügyek mindennapi életviszonyokra gyakorolt hatása jelentősen nem változott a keleti zónában. Továbbra is működött a fekete és szürke piac. A kelet-német politika javító intézkedésnek szánta az 1948. október 20-án alapított Állami Kereskedelmi Szervezet (Staatliche Handelsorganisation) létrehozását, melynek kereskedéseiben emelt áron, jegy nélkül lehetett vásárolni. (Vö.: Lehmann: Deutschland-Chronik , 45. oldal)

[43](#) Vö.: Lehmann: Deutschland-Chronik, 54. oldal

[44](#) Az addigi Városi Küldöttgyűlés helyére Képviselőház, a Magisztrátus helyére pedig Szenátus lépett, ennek élén állt a kormányzó polgármester. (Vö.: Lehmann, Hans Georg: Chronik 1945/49 bis heute, München, 1989, A Bundeszentrale der politischen Bildung kiadványa, 97. oldal)

[45](#) Berlin három nyugati megszállási övezetének városparancsnoka 1949. május 14-én kiadta a „Kis megszállási statutumot” (= Kleines Besatzungsstatut”), miután május 12-én felfüggesztették az Alaptörvény azon szabályát, melynek értelmében az NSZK Nyugat-Berlint területéhez tartozónak tekinti. Ebben a statutumban kapta meg a nyugat-berlini parlament azt a felhatalmazást, hogy a Szövetségi Gyűlésbe (szavazati joggal nem rendelkező) képviselőket delegáljon. /Vö.: Lehmann: Chronik , 92. oldal /

[46](#) 1952. május 26-án kiadták az „Új Berlin-statutumot”, amely hatályon kívül helyezte a „Kis megszállási statutumot” (ld. 99. lábjegyzet). Ez a statutum rendelkezik arról, hogy a „Berlin –klauzulával” ellátott törvényeket a nyugat-berlini parlament átveheti. (Hatályba lépett 1955. május 5.-én) /Vö.: Lehmann: Chronik , 98. oldal /

[47](#) 1958. november 27-én a Szovjetunió újabb jegyzéket intézett a három nyugati nagyhatalomhoz, az NSZK-hoz, valamint az NDK-hoz. Ebben kifejtette, hogy a tényleges helyzetből kiindulva az 1944-45-ben kötött szövetségi egyezményeket már nem tekinti hatályban lévőnek, mert a nyugati hatalmak megszegték a Potsdami Egyezményt. Azt követelte, hogy 6 hónapon belül hagyja el a megszálló katonaság Nyugat-Berlint, és Berlin

mint szabad város alkosson „önálló politikai egységet”, különben külön békeszerződést köt az NDK-val, és Berlinre vonatkozó jogait áthárítja rá.

A három nyugati nagyhatalom 1958. december 31-én adott választ a jegyzékre: készek a tárgyalásokra, de azt elutasítják, hogy Berlinre vonatkozó jogaik feladása ultimátum tárgya legyen.

A szövetségi német kormány válaszjegyzékében (1959. január 5.) elvetette a „szabad város” teóriáját, ezzel együtt az NDK javasolta a két német állam konföderációját is. (Vö.:Lehmann: Chronik, 99. oldal)

[48](#) Vö. Lehmann: Deutschland-Chronik, 92. oldal

[49](#) Alaptörvény 144. §

[50](#) 2 § (2.) bekezdés

[51](#) 1 § (2.) bekezdés

[52](#) „Viermächte-Berlin-Abkommen” – Ez az egyezmény nem adott megoldást, de gyakorlatban mégis hozott javulást: Könnyebbé vált Nyugat-Berlin és az NSZK között az áruforgalom, a kapcsolattartás. Elismerték Bonn azon jogát, hogy Nyugat-Berlint külügyi vonatkozásokban képviselheti. Nyugat- és Kelet-Berlin között javult a kommunikáció, javult a nyugatiak látogatási, utazási lehetősége.

A siker részben annak köszönhető, hogy az NSZK keleti szerződéseinek ratifikálását a négyhatalmi záró-jegyzőkönyv aláírásától tette függővé. (Vö.: Lehmann: Chronik, 100. oldal)

[53](#) („Einigungsvertrag”), 1990. augusztus 31-én parafálták, 1990. október 3-án lépett hatályba.

[54](#) 1946. december 18-23. Vö. Lehmann: Deutschland-Chronik, 49. oldal

[55](#) Christliche Volkspartei (=Keresztény Néppárt) rövidítése

[56](#) Sozialistische Partei Saar (= a Saar Szocialista Párt) rövidítése

[57](#) Vö.: Lehmann: Deutschland – Chronik, 85. oldal

[58](#) A népszavazás törvényességét a Nyugat Európai Unió felügyelte

[59](#) Vö.: Lehmann: Deutschland – Chronik, 113. oldal

[60](#) DPS/FDP, SPD és CDU

[61](#) Heimatbund

[62](#) Vö.: Lehmann: Deutschland – Chronik 122. oldal